

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI
A1 TÜRKÇE DERSİ UZUN TEZİ

“AİLE VE TOPLUM BASKISI ALTINDA BABA OLMAK”

Rehber Öğretmen: Fatma SEVER

Öğrencinin Adı: Ayşe Özlem

Öğrencinin Soyadı: TORUNOĞLU

Diploma Numarası: D1129-061

Sözcük Sayısı: 3960

Araştırma Konusu: Reşat Nuri Güntekin'in “Acımak” ve “Yaprak Dökümü” yapıtlarında baba figürünün karşılaştırmalı incelemesi

ÖZ (Abstract)

A1 Türkçe dersi kapsamındaki bu uzun tez çalışmasında Reşat Nuri Güntekin'in "Acımak" ve "Yaprak Dökümü" yapıtlarında baba figürünün sunuluşu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu konunun seçilmesindeki amaç yapıt oluşumunda bir karakterin figürünün kullanımını ve işlevlerini araştırmaktır.

İki yapıtın kurgusal yapılandırmalarındaki ve olay örgülerindeki kilit noktaların baba karakterleri üzerinden verilisinin nedenleri sorgulanmıştır. Yapıtların oluşumunda baba figürünün kurgusal gerçekliği sağlama, karakter gelişimini temellendirme, iletileri ve toplumsal eleştirileri okura taşımada aracı görevinde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Tezin ilk bölümünde okura iletilen özellikleriyle baba karakterlerinin romanlardaki diğer kişilerce algılanışı belirlenmiştir. İkinci bölümde ise aileye, topluma ve diğer bireylere karşı tutumun otoriteyi ve desteği temsil eden baba karakterlerince yönlendirilişi neden-sonuç ilişkisi kurularak incelenmiştir.

Bu tezin sonucunda, Reşat Nuri Güntekin'in bu iki yapıtında, baba karakterleri Mürşit ve Ali Rıza'nın aile içi ilişkilere etkisi ve baba imgesinin bireyler arası ilişkiler ve toplum yapısını yansıtmada zemin oluşturuluşu ortaya koyulmuştur.

Sözcük sayısı: 138

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
A - Baba figürleri ve karakterlerce algılanışı.....	2
1. “Acımak”ta Mürşit’in baba figürü olarak sunuluşu.....	3
1.1 Zehra’nın günlüğü okumadan önceki algısıyla.....	5
1.2 Zehra’nın günlüğü okuduktan sonraki algısıyla.....	6
2.“Yaprak Dökümü”nde Ali Rıza’nın baba figürü olarak sunuluşu.....	8
2.1 Ali Rıza’nın kişiliği.....	9
2.2 Ali Rıza’nın aile içi çatışmalardaki konumu	10
B - Baba figürünün aile bireyleri arasındaki çatışmalarda ve topluma karşı çatışmalardaki yeri...11	
1.Yapıtlardaki çocukların kişilik ve tutum gelişiminde baba figürünün etkileri.....	12
2. Toplumsal yargıların aktarımında bir aracı olarak baba figürü.....	13
SONUÇ.....	16
KAYNAKÇA.....	18

GİRİŞ

Aile toplumun yapıtaşı, baba ise ailenin dayanak noktasıdır. Toplum, ailenin geçimini, bütünlüğünün korunmasını babadan bekler. Bu nedenle, baba aile bütünlüğüne katılan çocuklarının yalnızca maddi sorumluluğunu değil duygusal gelişimini de üstlenmektedir.

Karakter tahlilleri ve toplumsal eleştirileriyle yazınımızda öne çıkan Reşat Nuri Güntekin, Acımak ve Yaprak Dökümü adlı yapıtlarında, aile ilişkilerinde yaşadıkları sorunların ve toplumsal yozlaşmanın üstesinden gelmek, böyle bir ortamda varlığını sürdürmek ve toplumun kurallarına uyum sağlamak adına kişiliklerinden ve ideallerinden vazgeçmek zorunda kalan bireylerin iç sancılarını ve çevrelerinde yarattıkları olumsuzlukları incelemiştir. Bu durum baba karakterleri üzerinden verilmiştir. Güntekin'in bu iki yapıtında okura sunduğu baba karakterleri toplum gerçeklerine ayak uyduramayan idealist öğretmen Mürşit ile yozlaşmaya karşılık kabuğuna çekilen, inatçı bir aymazlıkla yaklaştığı ailesini kendisinden iten, ilkelerini birer birer terk eden Ali Rıza, baba olgusuna yüklenen anlam, görev ve toplumsal konumu temsil etmektedir. Yapıtlarda baba karakteri toplum tarafından, bir yandan aile kurumunun bütünlüğünü, güvenliğini ve geleceğini sağlamakla yükümlü tutulurken bir yandan da aile içi bireylerle olan ilişkilerinde kişiler arası bağın niteliğine göre şekillenen sorumluluklar üstlenmektedir. Ali Rıza ve Mürşit'in hayatlarına yön veren önemli etkenlerden evliliğe adım atmaları ve çocuk sahibi olmaları yükledikleri sorumlulukları artırmanın yanı sıra hayata bakışlarına ve buna bağlı olarak hedeflerine, ilkelerine, tutumlarına tesir etmiştir. Bu yeni durumda yükledikleri “koca” rolü, “ baba” olma sorumluluğuyla birleşerek Ali Rıza ile Mürşit'i, hedeflenen ahlâki değerlere uygunluğu sağlanacak, beslenecek ve korunacak bir ailenin ihtiyaçlarını giderme ve dünyayla henüz tanışan çocuklarını sevgi, şefkat çerçevesinde hayata hazırlama görevlerine atamıştır. Edinilen sorumluluk ve görev sayısı arttıkça kaygıları, gelecekle ilgili belirsizliklerden duyulan sıkıntıları da artan baba figürleri, uyum sağlayamadıkları noktada toplumdan ve ailelerinden kopmaya başlamıştır. Aile içindeki görevlerinden de eşzamanlı kopan baba karakterleri bu nedenle çocukları üzerindeki olumlu etkilerini ya kaybetmekte ya da olumsuzuyla

değiştirmektedir. Ali Rıza'nın içinde bulunduğu toplumdaki yozlaşma, özentilik ve gösterişe kapılma durumları çocuklarının Ali Rıza'nın aile anlayışından uzaklaşarak babalarından kopmalarına neden olurken, Mürşit'in ilkelerinden vazgeçmesine neden olan toplumsal etkenlerle kızını yetiştirirken karşılaştığı ailevi sorunlar onu kızlarından alıkoyarak baba figürünün çocuklar için ne kadar önemli olduğunu somutlaştırmaktadır.

Çocukluk döneminde benlik değerini, konumunu, topluma karşı tutumunu belirleyen bireyler için baba figürünün etkisizliği veya yetersizliği çocuğun gelişimindeki bu nazik dönemin hasarlı sonuçlanmasına neden olur. *“İlgi ve sevgiden mahrum olarak yetişen bu çocuklar, insanlarla sağlıklı iletişim kuramaz, kendilerine ve başkalarına güven duymaz”* (Karaköse, sf:59). Toplumu algılayan ve hayatla ilgili ilk izlenimlerini kazanırken ailesinden destek görmeye ihtiyaç duyan çocuklar, gelişimini aile, dolayısıyla baba figürünün etkisi altında sürdürür. Baba ile gelişen ilişki çerçevesinde gereksinimlerini karşılayamayan bir baba figürüne yabancılaşma görülür. “Yaprak Dökümü”nde bu durum ailenin toplumsal yozlaşma karşısında kolaylıkla çözümlenmesinin baba figürünün ilgisizliğine ve etkisizliğine bağlanmasında gözlemlenmektedir. “Acımak”ta ise Mürşit'in toyluğu, ideallerini toplum gerçekliğine karşı savunamamasına neden olarak kızı Zehra üzerindeki etkisini olumsuz yöne çevirmiş, iyi niyetli davranışlarının karşılığında bile bu etkiyi sürdürmüştür.

Baba figürünün Yaprak Dökümü ve Acımak adlı yapıtlarda toplumun güdülemesiyle kazandığı önem ve görevler ile bunların yapıt boyunca değişimi, çocukları üzerinde oluşturdukları etkiyle bağlantılı olarak irdelenmektedir. Bu değişimin temel nedenleri olan toplumsal boyutlu sorunlar, hem baba karakterleri ve kişiliklerinden, ilkelerinden verdikleri ödünler, hem de çocuklarının bu durumu algılaması üzerinden değerlendirilecektir. Aile içinde çeşitli sorumluluklar kazanan babanın algılanışının çocuklarına tesiri, aile olgusu ve aile içi ilişkilerde meydana gelen kopukluklara değinilerek incelenecektir.

A – BABA FİGÜRLERİ VE KARAKTERLERCE ALGILANIŞI

Aile yapısının odağında bulunan ebeveynler arasındaki ilişki, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve toplumla etkileşimlerin bireyler üzerindeki güçlü etkisi su götürmezdir. Toplumun yapıtaş sayılabilecek ailede önemli yere sahip olan baba figürü, bu bağlamda değerlendirildiğinde her bireyin kişisel ve tutumsal gelişimini de şekillendiren en önemli etkenlerdendir. *“Babaların çocuklarının psikososyal gelişiminde büyük rolü vardır”* (Erdoğan:2004).

Bireyin gelişimi üzerindeki bu etkisi, bir bireyin toplumdaki yerini belirlerken kullanılan ailevi konum ve kişisel statüsü üzerinde de görülen baba figürü, eksikliğinde yol açacağı otorite boşluğu ve bunu doldurmak amacıyla geliştirilen boyun eğici yahut aşırı katı tutumları da açıklar. Bireyin kişilik özelliklerinin şekillenmesinde baba figürünün yarattığı tutucu, katı, otoriter, kuralcı veya serbest tutumlu, kısıtlamayan davranışlarının etkisi bireyde bu tepkileri yaratmakta, bireyin toplumun gözündeki tanımını oluşturmaktadır.

Bireyin algılanışı üzerinde bu denli öneme sahip baba figürünün etkileri Acımak ve Yaprak Dökümü yapıtlarında çocuklar üzerinde yarattığı değişimlerle izlenir. Acımasız ve katı tutumlu bir çocuğun baba imgelemi ile otorite boşluğu içinde yetişen ve değer yargılarını oturtamayan bir çocuğunki bütünüyle farklıdır. Bu farklılık, baba karakterinin kavranışındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Baba figürünü destekleyici, gerektiğinde kuralları belirleyici ve koruyucu olarak göremeyen bireyin bu eksiklikleri telafi etme yöntemi, kişiliğinin başvurduğu savunma mekanizmaları içinde kaybolmasına neden olur. Yapıtlarda bu durum baba figürünün sunuluşunu gözlemede kullanılacaktır. Bu bölümde Güntekin’in yarattığı baba karakterleri ve yapıtlardaki diğer karakterlerle etkileşimleri incelenecektir.

1. “ACIMAK”TA MÜRŞİT’İN BABA FİGÜRÜ OLARAK SUNULUŞU

Acımak, odak figür Zehra’nın Maarif Müdürü Tevfik Bey’in değerlendirmesiyle “insan ruhundaki derinliğin ölçüsü” olan acıma duygusundan yoksun, katı ve kuralcı öğretmen şeklindeki betimiyle başlayan, özetle insan olmanın yalnızca mantık yolundan değil duyguları da hesaba katarak bulunacak bir orta yolu yürüme gerektirdiği iletisine sahip bir yapıttır. Yapıtta ölmek üzere olan babasının günlüğünü bulmasıyla baba imgelemi değişen Zehra’nın geçmişine dair tüm inançlarına -babasının onu terk ettiği ve ailesini parçaladığı düşüncesine- son veren günlük, Mürşit’in yaşadıklarını da göz önüne sermektedir. Zehra içindeki boşluğun şefkatli bir baba imgelemiyle dolmasıyla düşmanlığını terk eder ve katılığının yerine acıma duygusunu koyar.

Toplumun algısında Zehra’nın kişiliğini betimleyen katılığın temelleri annesinin ve anneannesinin onda yarattığı yetersiz, ilgisiz, acımasız baba imgeleminin karakterine yansımalarıdır. Zehra’nın kişiliğinde ön plana çıkan, babasında da mevcut azimli, kararlı, ilke ve ideallerine bağlı bir karakter yapısı olsa da Zehra bu benzerliğin farkına ancak babasının geride bıraktığı günlüğü okuduğunda fark edebilecektir. Daha öncesinde ise bu durumdan habersizdir ve imgelemindeki kötü, iradesi zayıf, acımasız babadan sıyrılmaya çalışmaktadır. Zehra’nın bilincine varmadan verdiği bu ilk tepki, adeta etrafına bir duvar örerek kendini toplumdan, insanların hatalarından ve en önemlisi merhamet duygusundan kopma şeklinde görülür.

Günlüğü okumadan önce baba figürü karşısında katı bir kuralcılık ve güvensizlik geliştiren Zehra aile kurmaya, insanlara bağlanmaya karşı çıkmaktadır. Bu tepkileri Zehra’yı sağlıklı bir toplumsal hayattan uzakta tutmakta ve baba imgeleminin birey üzerindeki etkisinin boyutunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca, yapıtta baba figürünün iki aşamalı olarak tanıtılması – Zehra’nın düşünceleri aracılığıyla ve günlüğünden tanıdığımız baba figürü – sayesinde kişiliğindeki gelişimi ve değişimleri de takip edebildiğimiz Mürşit’in toplumdaki yozlaşma nedeniyle ideallerinden vazgeçmek

durumunda kalması, baba figürünün çevresel etkenlerce zayıflatıldığını göstermektedir. Böylece aile yapısı ve baba figürü üzerinde kurulan baskının çocuklar üzerinde olumsuz etki yarattığı gözlemlenir.

Zehra'nın yaşamında bu denli önemli yere sahip olan Mürşit okurun gözünde, başta kızının ona karşı takındığı acımasız tavrı haklı gösterecek, sorumsuz ve acımasız bir baba figürüken, yaptıklarına açıklık kazandıran günlüğünü okuduktan sonra fazlasıyla duygusal, toy ve saf bir delikanlının deneyimlediği haksızlıklar ve kötü yönlendirmeler sonucu bu duruma düştüğü görülür. Sonuçta karısı ve kaynanasının etkisi altında kalan Mürşit'in kendini ve kızlarını içine düştüğü çıkmazdan kurtaramamasına rağmen Zehra'da son bir etki yaratabilmesi dikkat çekicidir.

1.1 ZEHRA'NIN GÜNLÜĞÜ OKUMADAN ÖNCEKİ ALGISIYLA

Zehra Tevfik Bey tarafından çalışkan, iradeli, güvenilir ve başarılı bir öğretmen olarak tanıtılır. *“Kasabayı kendine vatan, mektebi bir aile ocağı yapmış[...] Daha yirmi beş yaşına gelmeden başmuallim yapmışlar”*(Güntekin, Acımak; 9). Çalışkanlığının altında yatan aile arayışı, öğretmenliğe bir aile sıcaklığı ile yaklaşmasına ve okulu bir disiplin yuvası olarak görmesine neden olan Zehra için duygular da aile bağlarıyla birlikte son bulmuştur. Doğruluk ve fedakârlığa düşkünlüğü, mükemmeliyetçiliği, zihninde çizdiği şablonun dışına çıkmayı hoş görmeyişi, yine bu arayışı çevresine yansıtması ve insanları idealize etmesiyle açıklanabilir. Bu tutumunun temelinde ise baba imgelemindeki katı, acımasız insanın yarattığı hasarı onarma isteği yatmaktadır.

Babasının ölmek üzere olduğu haberine karşılık babasının varlığını reddeden Zehra'nın bu imgelemden olumsuz etkilendiği açıkça görülmektedir. Ona göre babası “*aldığımı, bulduğunu sefahet yerlerinde yer [...] ayakta duramayacak kadar sarhoş olduğu halde karısına bin türlü zulüm etmenin yolunu bulurdu*”(Güntekin, Acımak; 40). Annesi Meveddet ve anneannesini ise bu zalim babanın kurbanları olarak algılayışı, Zehra'yı babasından uzaklaştırmıştır.

“Belki bana fena evlat diyeceksiniz. [...] Annemi, kardeşimi, büyükannemi türlü eza cefa içinde öldüren, beni küçük yaşında sokağa atan bu adama nasıl baba dememi istersiniz?”(Güntekin, Acımak; 55).

Babasının ölüm döşegine dahi zorla gönderilen Zehra'nın duyguları, *karanlık bir kinle dolu gözlerine* yansımış, babasına karşı düşmanca tavrı ortaya koyulmuştur. Zehra'nın algısıyla Mürşit, yalnız kendisinin değil, annesinin, kardeşi Feriha'nın, anneannesinin de hayatını mahveden sorumsuz, güvenilmez, gaddar, sevgisiz bir babadır.

1.2 ZEHRA'NIN GÜNLÜĞÜ OKUDUKTAN SONRAKİ ALGISIYLA

Günlüğün ilk sayfalarından itibaren naifliğinin ideallerine yansımaları, iyimserliği ve çalışma aşkıyla öne çıkan Mürşit'in Zehra'nın baba imgelemine ters düştüğü görülmektedir. Doğruluğu, fedakârlığı ve çalışkanlığıyla Zehra'ya benzeyen Mürşit'in kızından tek farkı duygularını ön plana çıkarmasıdır.

Zamanla etrafındaki tembelliğe, dedikoduya kapılan Mürşit'in saflığı haksızlıklara hedef olmasına ve kolayca yönlendirilebilmesine neden olmuştur. Başkâtip Tahsin'in uyarılarınca bile kendine gelemeyen Mürşit için çalışma şevkinin ve fedakârlığın karşılığı haksızlık olmuş, ideallerinin yerini çaresizlik almıştır. Evlenerek hayata sarılmayı dener, ancak karısı ve kaynanasının lüks tutkusu nedeniyle birçok borcun altına girer. Kişisel kurallarından ve ideallerinden vazgeçerek başlarda küçümsediği boyun eğdirici, onursuz hayata atılır.

Defterin son kısmında ise karısı ve kaynanasının iç yüzünü gören Mürşit'in hırsızlık ve dolandırıcılıktan bütün güvenirliliğini yitirdiği, geçim derdi altında ezildiği, yalnız çocukları için yaşadığı anlatılır. Feriha'nın annesinin etkisiyle namusunu yitireceği korkusuyla onu eve kapatır. Daha sonra eve ekmek getiremez olmuştur. Zehra'nın çocukluğuna ait tüm kötü anılarının sömürülmüş ve kişiliği değiştirilmiş Mürşit'e ait olduğu ortaya çıkar. Defter, Mürşit'in son bir çabayla Zehra'yı okula vererek Feriha'nın kaderini paylaşmaktan kurtarmasıyla son bulur.

Zehra'nın yeni baba algısı ezilmiş ve haksızlığa uğramış ancak çocuklarının mutluluğu için çabalayan fedakâr bir babadır. Mürşit'in başından geçenleri, toplumsal baskının yozlaştırıcı etkisini ve ailesinin daha önce görmediği bir yüzünü görmesiyle babasına karşı fikirleri tamamen değişen Zehra için katı ve acımasız baba imgesinin yerini alan bu yeni algı ile birlikte kişiliğinin temellerini oturttuğu zıtlık da ortadan kalkmıştır.

Ailesine karşı tutumunu yargıladığı baba imgesi Zehra'nın çocukluğunda karşılaştığı sıkıntılı durumların sebebi olarak algılanmaktadır. Bu nedenle Zehra günlüğü okumadan önce anlam veremediği olumsuzluklara neden olan olan babasına nefret duymaktadır.

Ablası Feriha'nın çarşafa girdiği gün mutluluklarına engel olan, çocuklarını zor duruma sokan baba imgesi Zehra'nın bilincine bu şekilde işlemiştir:

“ Zavallı kız o hevesle Beykoz'daki bir akrabasına gidecek, birkaç gece misafir kalacaktı. Mürşit Efendi o gün hiç yoktan bir aksilik çıkarmış, yağmur bahanesiyle onu iskeleden çevirmişti. Aldığını, bulduğunu sokak kadınlarına yediren bu adan çocuklarına karşı çok hasisti” (Güntekin, Acımak; 43).

Günlüğü okumasıyla beraber o günü babasının bakış açısından da gören Zehra yaşanan olayların iç yüzünü ve annesiyle anneannesinin babasına beslediği nefretin oluşumunda oynadıkları rolü öğrenir. Babasının davranışlarını açıklayan bu yeni bakış açısı sayesinde baba algısını nefretle bağdaştırmasının nedenleri ortadan kalkar.

“ Nihayet çocuğumun çarşafı yapıldı. Fakat ne kıyafet Yarabbi! [...] Bana öyle geldi ki evladımı elimle giydirip kuşatıp fuhuş meydanına atıyorum. [...] Ancak bir dereceye kadar tahammül edebilirdim. Feriha'yı önüme katıp eve getirdim” (Güntekin, Acımak; 145).

Babasını annesinin ve anneannesinin anlatımıyla değil kendi yazdıklarıyla tanıyan Zehra'da oluşan baba algısı eskisinin olumsuzluğundan uzaktır. Merhamet göstermesini engelleyen ve onu insanlarla sağlam bağlar kurmaktan alıkoyan sebeplerin yitimiyle babasının Zehra'da istemsiz de olsa yarattığı olumsuz etki de sona ermiştir. Zehra'daki “*Baba... Zavallı babam... Affet beni...*”(Güntekin, Acımak; 159) sözlerinde de gözlemlenen bu değişim, acıma duygusunu edinmesiyle sonuçlanır. Baba imgelemine

kısıtlayıcılığı ortadan kalktığında dünyayı siyah ve beyazdan ibaret görmemeye başlamış, eskisi gibi katı ve anlayışsız davranışlarını şefkat ve hoşgörüye dönüştürmüştür. Baba figürünün kişiliği ve dünya algısındaki önemi de böylece ortaya çıkmıştır.

2. YAPRAK DÖKÜMÜ'NDE ALİ RIZA'NIN BABA FİĞÜRÜ OLARAK SUNULUŞU

“Yaprak Dökümü”nde baba figürü, dürüstlüğe ve namusa önem veren, insanlardan sürekli iyiliğe dayalı, gerçekçilikten uzak beklentilere sahip, fazlasıyla iyimser ve edilgen bir yaklaşımla hayata seyirci kalan Ali Rıza karakteriyle verilmiştir. Yapıtta Ali Rıza'nın aile babası konumunu bir otorite düzeyinde tutunamayışı nedeniyle terk etmesi ve işinden ayrıldığında çocukları üzerindeki etkisini aile içindeki bu konumuyla beraber bırakması anlatılır. Ali Rıza'nın döneminin toplumsal değişimlerine ayak uyduramayışı edilgenliğinin temel nedenlerindedir. Geçkin yaşta kurabildiği aile düzeninden çaba gerektirmeyen bir huzur beklentisi içinde hayatını sürdüren Ali Rıza, kurduğu ailenin getireceği sorumluluklara hazır değildir. Buna rağmen beş çocuğu büyütmek görevini üstlenerek ister istemez toplumsal etkenlerin bu çocukların gelişiminde oynayacağı role karşılık aile içinde bir otorite kurmayı da kabul etmiştir ancak iyimser beklentileri onu bu otoriteyi sağlam tutmaktan alıkoymaktadır. Ali Rıza'nın kendisine yakıştırılan sorumluluklardan kaçınması, aile içinde etkin rol oynamadığı hâlde çok değer verdiği namus ve dürüstlüğü çocuklarına aşılایamadan onlardan bu isteklerine uygun davranmalarını beklemesi, sonuçta onu hayal kırıklığına itmiştir.

Yapıtın odağına oturan toplumsal yozlaşma ve ailede görülen yansımaları, Ali Rıza'nın edilgen tutumundan beslenerek çocuklarını ondan ve beklentilerinden git gide uzaklaştırmaktadır. Ailede otorite boşluğunu öncelikle annenin, sonradan ise yeni

büyüyen genç kızlar Leyla ve Necla'nın doldurduğu görülmektedir. Bu durumda sözünü geçiremediği çocuklarını karşısına alan Ali Rıza'nın ilkelerinden ödün vermesi gerekmiş, ailesinin toplumu ele geçirmekte olan lüks düşkünlüğüne kapılmasını izlemekten öte bir işlev gösterememiştir. Huzur kaynağı olarak hayal ettiği ailesi, Ali Rıza'nın kontrolünden çıkan bu etkenler nedeniyle onda kaygı yaratmaktadır.

Ali Rıza karakterinin ailesi içindeki konumu zamansal olarak iki yönden incelenebilir: işten ayrılmadan önceki karar veren kişiliği ve işten ayrıldıktan sonraki pasif, aile dışı konumu. İlk yönüyle maddi açıdan ailenin dayanağı olan, karar yetkisini elinde bulunduran, aileyi bir bütün halinde tutabilen baba figürü çocuklarını da anlaşmazlıklarını uluorta yaşamaktan, aileyi ise kopmaktan alıkoyar. Babanın sözünün geçtiği ailede onun için değerli olan namus ve dürüstlük kavramlarına öncelik verilir, çocuklar da bu yönde hareket etmektedir. Fakat bu durumun, Ali Rıza'nın işten ayrıldığı ve maddi kaynaklardan yoksun kaldığı zamanda, işten ayrılma sebebini namusa bağlılığı olarak algılayan ailesinin gözünde değeri düşen, yoksullaşmalarının sorumlusu olarak görülen baba figürünün otorite gücünü de yitirmesiyle değiştiği gözlemlenmektedir. Ailenin geçimini sağlayan Şevket bir bakıma bu boşluğu doldurması beklenen kişi olarak görülse de henüz çok genç ve deneyimsiz olması nedeniyle başarılı olamaz, Şevket'e bel bağlayan Ali Rıza ise aile fertlerinin beklentilerini ve babalık görevini yerine getirememekle suçlanır. Kişilik bakımından kendisine en çok benzeyen Şevket ve Fikret'in sağlam duruşuna güvenen, üstesinden kalkamayacağı halde çocuk sahibi olarak kabul ettiği görevlerini savsaklayan Ali Rıza bu suçlamalar karşısında konumunu ve değerini tamamıyla yitirerek aile için olayları dışarıdan izleyen edilgen bir karakter olarak kalır.

2.1 ALİ RIZA'NIN KİŞİLİĞİ

Ali Rıza geçkin yaşta evlenmiş ve kısa zamanda beş çocuğun sorumluluğunu üstüne alarak baba rolüne soyunmuş, çocukları büyüdükten sonra işsiz kalarak ekonomik sıkıntılar altında ezilmiş ve ailedeki konumunu oğlu Şevket'e devrederek sorumluluklarından uzaklaşmaya çalışmıştır. Baba olmanın gerektirdiği sorumluluk bilincine sahip olamadan, yaşadığı ortamdaki değişimlere ayak uyduramadan ailedeki reis ve birleştirici konumunu da koruyamayacağını fark edemediğinden arka plana itilmiştir.

“Ali Rıza Bey vakaları coşkun bir sele, kendini uzaktan bu seyreden bir insana benzetirdi. Onun kanaatince vak'aları ezeli mecralarından çevirmeye çalışmak boş bir emektir” (Güntekin, Yaprak Dökümü, 13).

Aile kurmaya işine olduğu gibi disiplin ve mükemmeliyetçilikle yaklaşan Ali Rıza'nın aile içindeki otorite konumunu bir gözlemci konumuna dönüştürdüğü görülür. Ona göre “*İnsanlarda iyilik asıldır*” (Güntekin, Yaprak Dökümü; 20). Bu yönleriyle çocuklarının hayata hazırlanmasında etkisiz kalan ve onları çevresel etkenlere açık bırakan Ali Rıza'nın onlardan gerçekçilikten uzak beklentilere kapıldığı görülür. Şevket'i hayalindeki mükemmel insan modeline göre yetiştirmesinin onu karısı Ferhunde'nin oyunlarına ve yönlendirmelerine korumasız bırakışı bu duruma örnek verilebilir. İşini kaybetmesinden sonra Şevket'in çalışmaya başlamasını bir sorumluluktan kaçış ve kurtuluş yolu olarak görmesi de Ali Rıza'nın baba rolündeki zayıflığı ortaya çıkarmaktadır. Ailede “ev geçindiren”, “otorite” konumunu yitirmesiyle birlikte çocuklarının gözünde silikleşen Ali Rıza, ailesince, idealleri ve doğruculuğu nedeniyle suçlanır, yoksulluklarının nedeni olarak görülür.

2.2 ALİ RIZA'NIN AİLE İÇİ ÇATIŞMALARDAKİ KONUMU

Yaprak Dökümü'nün en belirgin kurgusal özelliği toplum yapısının ve değişimlerin aile içindeki yansımalarına örnek oluşturmasıdır. Aile içinde yaşanan çatışmaların tetikleyicisi toplumsal değişimler olmakta birlikte, bu etkiyi bastıracak ve birliği sağlayacak bir baba figürünün eksikliği açıkça hissedilir, çünkü Ali Rıza'nın kişiliğinden kaynaklanan pasif tutumu ve gözlemci konumu onu ailesinin gözünde adeta bir eşyaya dönüştürmüştür.

“(İ)htiyar çocuklarını ikiye ayrılmış gördü: Bir yanda Fikret, bir yanda Leyla ile Necla. Bu, artık evde bir baba nüfuzu, hürmet edilecek bir reis kalmadığını gösteren güzel bir delildi.”
(Güntekin, Yaprak Dökümü; 56).

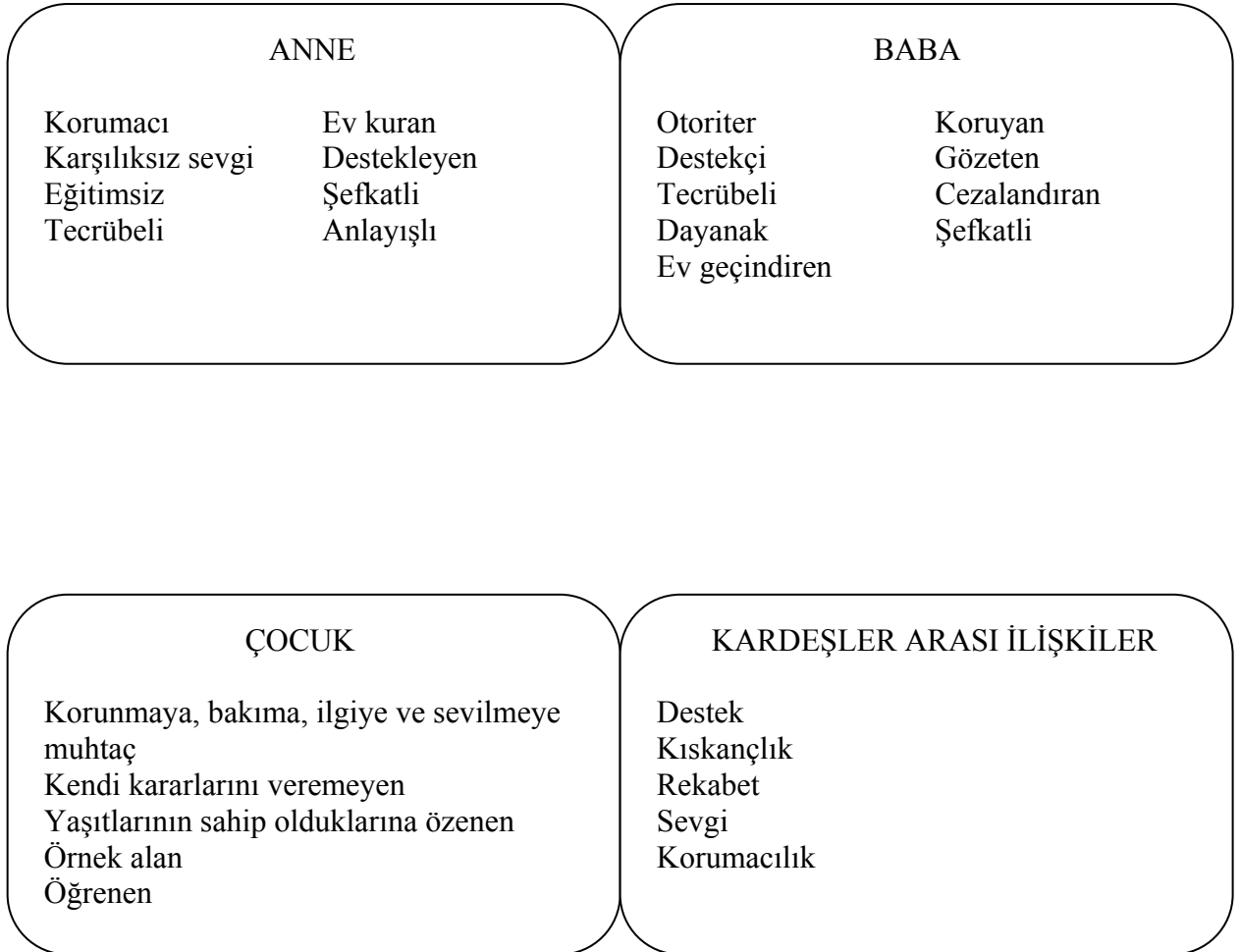
Baba figürünün kararları veren ve uygulayan, aileyi bütün olarak tutan ve toplumsal etkenlere karşı savunan niteliklerini barındırması beklenirken, ailesini bir otorite boşluğunda bırakan Ali Rıza'nın, aksine etki yarattığı söylenebilir. Leyla ve Necla'nın babalarının değerlerine yabancı ve toplumsal yozlaşmaya açık bırakılmaları, baba figürünün etkisizliğini ifade etmektedir. Bunun yanında Fikret'in kardeşlerinden ayrı tutulması, Leyla ve Necla'nın güzelliğine güvenilerek eğitimsiz bırakılmaları karşısında düşünce kabiliyetine önem verilerek yetiştirilmesi onu kardeşlerine yabancılaştırarak en ufak çatışmada aileyi koparmakta, babanın bütünleştirici görevini yerine getiremediğini kanıtlamaktadır. Son olarak Ali Rıza'nın başat ilkesi dürüstlüğü benimsetmeye çalıştığı Şevket'in hırsızlık yapmasına karşılık ailenin bu davranışa hak vermesi, Fikret ve Ali Rıza'yı ailenin diğer fertlerine karşı düşürerek çatışmaya yol açmaktadır. Bu durumlarla birlikte baba figürünün ailede bütünlüğü sağlama ve erdemleri aşılmaktaki yetersizliği ortaya koyulmaktadır.

B - BABA FİGÜRÜNÜN AİLE BİREYLERİ ARASINDAKİ ÇATIŞMALARDA VE TOPLUMA KARŞI ÇATIŞMALARDAKİ YERİ

İki yapıtta baba figürünün işlevi kurmaca olgu ve olaylara gerçeklik kazandırmak, karakter davranışlarını temellendirerek okura “insanları iyi ve kötüye ayırmadan tüm yönleriyle değerlendirmek gerektiği” iletisini ulaştırmaktır.

“[B]ir romanı okurken kemikleşmiş alışkanlıklarımızın dışına çıkmamız, bize sunulan kurmaca dünyanın kapısından girebilmek için yeni bir algı durumuna girmemiz gerekir. (Özdemir; 115).”

Karakter yapılarını değerlendirmede toplumsal etkenler kadar eğitim ve aile yapısı da önemlidir. Yapıtlarda işlenen ailelerde çocuğun aile imgelemi şöyle genellenebilir:

Bu durumda ebeveynlerini örnek alan veya onların zayıflıklarına karşılık baskın özellikler geliştiren çocukların büyüdüklerinde bu etkinin sonuçlarını yaşadıkları söylenebilir. Yapıtlarda özellikle baba figürü üzerinden verilen toplumsal adaletsizlik ve maruz kalınan yozlaşmanın karşısında edinilen tutum da çocuğun baba imgelemine etkisinde kalmaktadır. Bu durum Zehra'nın disiplinciliğinde görülebildiği gibi, Şevket'in babasını model alışında, Fikret'in doğruculuğunda, Leyla ve Necla'nın yozlaşmaya kapılarak sürekli talep eden konumunu alışında da gözlemlenmektedir. Baba figürünün şekillendirdiği kişilikleriyle çocukların toplumdaki konumlarını belirlediği tespit edilir.

1. YAPITLARDAKİ ÇOCUKLARIN KİŞİLİK VE TUTUM GELİŞİMİNDE BABA FIGÜRÜNÜN ETKİLERİ

Yapıtlarda ailede çocuk konumundaki karakterlerin kopuk ve çalkantılı bir aile yaşamı sonucu zayıflayan aile bağlarından olumsuz etkilenmiş oldukları görülür. Bu durum sonucunda dış etkenlere açık karakterlerin toplumdaki çalkantılardan, değişimlerden, aile içi çatışmaların yarattığı ortamdan etkilenecek farklı beklentiler içine girdikleri ve bu beklentileri karşılayacak kişi olarak baba figürünü seçtikleri gözlenir.

“Acımak”ta Zehra'nın her şeyin sorumluluğunu Mürşit'e yükleyişi annesinin ve anneannesinin etkisiyle “Yaprak Dökümü”nde toplumdaki üstünlük yarışının aileyi kutuplara ayırdığı gözlemlenir. İlk yapıtta anne ve anneannede gözlenen lüks düşkünlüğü burada çocuklar üzerinden verilir, ortamdaki ve toplumdaki değişime ayak uydurma telaşı farklı bakış açılarıyla yetişen kardeşler arasında çatışmaya dönüşür. Zehra'nın annesi, anneanesi ve ablasıyla birleşerek babasına karşı cephe alması, “Yaprak Dökümü”nde Necla ve Leyla'nın isteklerine arka çıkan Hayriye Hanım'a karşı Ali Rıza Bey ve “silah

arkadaşı” Fikret’in birleşmeleriyle benzeşir. Aile içi çatışmalarda baba figürünün eksikliklerinin tetikleyici olduğu görülür.

Zehra’nın baba figürü onu baba imgeleminin zıddına dönüşme amaçlı bir çalışma azmi, disiplin ve mükemmeliyetçiliğe itmişken, günlüğü okurken karşılaştığı baba figürünün benzeri haline geldiği fark edilir. Toplumda eğitimli, doğruculuğu, güvenilir tavrıyla beğeni toplayan Zehra’nın tek eksiği olan acıma duygusu onu toplumla kaynaşmaktan, kendi ailesini kurmaktan alıkoymakta, insanlara katı bir tutum geliştirmesine yol açmaktadır. Bu durumun çocukluğunun yaşantılarının ve tehdit oluşturan baba imgeleminin etkisiyle ortaya çıktığı açıktır.

Fikret, “abla” rolüyle edindiği anaçlık duygusuyla Ayşe’yi koruması altına almakta, Şevket’in fedakârlıklarını kutlarken Leyla ve Necla’nın tüm aileyi yozlaştırmasına karşı çıkmaktadır. Bu özellikleriyle Fikret adeta babasının etkin halidir denebilir. Özellikle eğitimine eğilerek çirkinliğini telafi etmesi amaçlanan Fikret’te koşulsuz bir sevgi görememe, kardeşleri Necla ve Leyla’nın albenisini kıskanma görülür. Şevket’in aksine açıktan açığa babasının izinden gitmemesine rağmen Fikret’in de genellikle babasıyla aynı düşünceleri paylaştığı dikkate değerdir.

Leyla ve Necla toplumun yozlaşmasıyla gelen eğlence ve lüks düşkünlüğüne kapılır, annelerinin kendilerine zaafından yararlanarak ailenin kısıtlı gelirini bu rekabete yatırır. Aralarında da kıskançlıktan doğan rekabet, aile bağlarında zayıflamaya temel oluşturan öğelerden birini ortaya koyar. Göze batan ise baba figürünün onlar için otoriter, korumacı, fedakâr biri yerine etkisiz, gereksiz hatta doğruculuğu yüzünden kendilerine zarar getiren bir baba olmasıdır.

Ali Rıza’nın seçtiği gözlemci konumu ve çözüm olarak kaçışı görebilmesi kızlarının arasında gerilen telin kopmasına kadar etkisiz kalmasına neden olur, böylece aile içi

dayanışmanın yerini rekabet, düşmanlık ve kutuplaşma alır. Birey-birey çatışmasının yoğunlaştığı yapıta bu kutuplaşma içinde birey-toplum çatışması da yer almakta, değişimin dağıttığı ailenin çürük temelinin altında Ali Rıza'nın edilgen ve çaresiz tavrının, karısı ve çocuklarının beklentileri altında ezilişinin yer aldığı anlaşılır.

2. TOPLUMSAL YARGILARIN AKTARIMINDA BİR ARACI OLARAK BABA FİGÜRÜ

Yapıtlarda baba karakterleri ev geçindirme, çocuk yetiştirme, aileyi bir arada tutma gibi sorumlulukları üstlenmeleri ve bunun sonucu olarak toplumla birebir ilişkileri, eleştirileri, adaletsizliklere hedef olmaları açısından toplumsal özelliklerin aktarımına uymuştur. Mürşit ve Ali Rıza'nın toplumsal dayatmalar ve aile yaşantılarındaki çalkantılar sonucu ideallerini terk edişi bu duruma en açık örnektir. Toy ve idealist Mürşit de geçkin yaşına rağmen bir anda büyük bir aile kuran Ali Rıza da maceralarına huzurlu, namuslu, temiz ve onurlu bir yaşam düşüyle çıkmıştır. Adım adım yitirilen idealler üzerinde en büyük yıkımı toplumsal yozlaşma ve beraberinde getirdiği adaletsizlik, yolsuzluk, doyumsuzluk, lüks düşkünlüğü yapmış, aile içi birey-birey çatışmasına neden olduğu gibi baba figürleri açısından yoğun birey-toplum çatışmalarına da yol açmıştır.

Mürşit'in deneyimlediği toplumsal adaletsizlik, adam kayırma, rüşvet, halkın çıkarlarının gözetilmemesi, iyi niyetten faydalanma alışkanlıkları gibi tetikleyiciler ideallerinden vazgeçmesinin nedenleri olarak sıralanmıştır:

“Kazalardan birine bir kaymakam tayin edilecekti. Çok çalışkan ve çok anlayışlı bir genç olduğumu nazar-ı dikkate alarak beni tensip ettiler. Muamelem bitmek üzereydi. Tam bu esnada bir havadis çıktı. Bu kaymakamlığa benden daha kıdemsiz ve ehliyetsiz bir başka genci tayin etmişler.” (Güntekin, Acımak; 70).

Toplumdaki yozlaşmanın ulaştığı boyut Mürşit'in öğretmen olarak atandığı kasabalardaki gözlemleri üzerinden okura yansıtılmaktadır. Hükümetin adaleti sağlamada ve halkı korumada yetersiz kalışı, yine baba figürü üzerinden aktarılmıştır:

“Eşraf, elbirliğiyle hükümeti kendi nüfuzu altına almış; gayet mahirane bir surette elini, kolunu bağlamış; kaymakamlarda kıpırdanmaya mecal yok, teşkilat gayet mükemmel...”
(Güntekin, Acımak; 77).

Toplumsal eleştirilerin oluşturulmasında görev alan baba figürü, bu açıdan yapıttaki iletilerin okura ulaştırılmasında da etkilidir. Ailede iradeyi, adaleti, bütünlüğü ve namusu temsil etmesi beklenen baba figüründe bu alanlarda görülen eksiklik ve edilgenlik, temsil edilen değerlerin de içini boşaltır, bireylerden başlayarak topluma da tesir eder. Yapıtlarda, kararlı, etkin, beklentileri karşılayan baba figürünün yaratacağı erdemler ve güven duygusu eksik olduğunda çocuklarının toplumsal etkenler karşısında takınacakları güçsüz tutumun onları toplumda yer edinmek adına yozlaşmaya veya toplumdan soyutlanmaya sürüklediği gösterilmiştir. Sonuçta, “Yaprak Dökümü”nde ve “Acımak”ta toplumdaki değişim ve lüks düşkünlüğü, toplumsal ve aile içi çatışmalar, bu durumun bireylere yansması baba figürü üzerinden verilmiş; toplumsal adaletsizliklerle baş başa kalan karakterlerin çöküşünü getiren nedenlerden biri olarak yozlaşma öne çıkarılmıştır.

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin'in bu iki yapıtında geliştirdiği baba karakterlerinin yapıt içindeki rollerinin araştırıldığı bu çalışmada, aile yaşamının topluma yansıtıldığı ve toplum içi ve bireyler arası çatışmaların ailenin temel öğelerinden “baba”ya dayandırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapıtlarda zaman akışı içinde namus ve doğruluk amaçlarından uzaklaşan Mürşit ve Ali Rıza, bu açıdan birbirine paralel karakterler olmakla birlikte, değişimin sorumlusu olarak yozlaşmanın gösterilmesi de iki yapıtı ortak kılmıştır. Aileleri içindeki rolleri ve sorumlulukları ile ödevlerini yerine getirmek adına yaptıkları, bu durumda takındıkları tavır, iki karakterin diğer aile bireyleri üzerindeki etkilerini de belirlemektedir. Özellikle çocuk karakterlerin gelişimindeki önemli rolü ile baba figürünün bir yapıttaki önemi araştırılmıştır. Böylece yapıtlardaki diğer karakterlerin kişiliklerinde meydana gelen değişimlerin baba figürleri ile ilişkisi saptanmıştır.

Toplumun dayatmalarına karşılık ideallerinden vazgeçen Mürşit'i ve Ali Rıza'yı içinde buldukları duruma iten nedenler arasında sayılabilecek yoksulluk, lüks arayışı, değer yargılarındaki yozlaşma, toplum içi yozlaşma ve yolsuzlukların her iki aileyi dağılmaya ittiği gözlemlenmiştir. Buna göre, aile yapısının bireyler arası çatışmaların yarattığı darbelere dayanmasının tek koşulu olan sağlam aile bağlarının baba karakterlerinin tutumu ve etkisizliği sonucunda yıpranışı, yine toplumsal özelliklere dayandırılmaktadır. Güntekin'in burada baba imgelemine çocuklara ve ilerideki yaşantılarına etkisi üzerinde durarak yarattığı sahnede, baba figürü hem dayanak hem de otorite temsilcisi göreviyle yer almış ve karakter gelişiminin başat yönlendiricisi haline gelmiştir. “Acımak” yapıtındaki odak figür Zehra'da karşıt yönlü gerçekleşen bu yönlendirme, “Yaprak Dökümü”nde aile içi bağların kopuşunu hazırlamış, yapıtta ailenin direği konumundaki babadan uzaklaşan çocuklar, *koparak ağacın gövdesinden uzaklaşan yapraklar* simgesi kullanılarak ifade edilmiştir.

Toplumun karakterlere dayattığı arzuların yerine getirilmemesinde sorumlu olarak babanın görülmesi, bu durum sonucunda yaşanan düş kırıklıklarının çocukları ve karısı tarafından Ali Rıza'ya yüklenmesiyle sonuçlanmıştır. Benzer bir şekilde karısı ve kaynanasının isteklerine yetişemeyen Mürşit'in borçları, yoksulluğu ve çaresizliği yok sayılarak Zehra'ya kötülendiği, bunun sonucunda Zehra'nın baba imgeleminin zedelendiği görülmektedir. Zehra'nın kurallara, otoriteye ve çevresindeki insanlara karşı geliştirdiği katı tutum, bu durumun yarattığı düş kırıklığı ve bırakılmış hissine bağlanmış, bir kez daha aile içi çatışmaların bireylere etkisi öne çıkarılmıştır.

Yapıtların iletilerinin okura aktarımında da baba figürleri rol alarak toplumsal adaletsizliği, adam kayırma gibi yolsuzlukları, iyi niyetle yaklaşanlardan faydalanma alışkanlığını ve genel anlamda toplumsal yozlaşmayı işlemede kullanılmıştır. Mürşit'in ve Ali Rıza'nın başlarından geçen olaylar sonucu ideallerinin ve düşledikleri yaşam düzenlerinin sona erışı, aile içi çatışmaları tetikleyen toplumsal değişimlere karşı tutumları, sakındıkları yaşama sürüklenişleri toplumsal yozlaşmaya bağlanmıştır. Toplumda dürüstlük, çalışkanlık, hak bilirlilik, namusluluk, adillik gibi erdemlerin yitiminin bireylerdeki ve ailedeki olumsuz sonuçları ortaya serilmiştir.

Bu çalışma sonucunda “Acımak” ve “Yaprak Dökümü” yapıtlarında baba figürünün, yapıtların kurmaca gerçekliğinde önemli payı olan dönemin ataerkil Türk toplum yapısı göz önüne alınarak, toplum içi bireyler arası ilişkilerde ve aile içi ilişkilerde bir etmen olarak kullanılışı ve karakter gelişimindeki etkisi saptanmıştır.

Sözcük sayısı: 3960

KAYNAKÇA

Altuğ, Taylan. 2005. Bir Ruh Kimliği Reşat Nuri Güntekin. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Erdoğan, Ayten. 2004. Yeni Symposium, 42 (4): 147-153

Güntekin, Reşat Nuri. 2006-2. Acımak. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Güntekin, Reşat Nuri. 2007-2. Yaprak Dökümü. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Karaköse, Rukiye ve Şaban. 2007. Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü, İstanbul: Yakamoz Yayıncılık.

Özdemir, Emin. 2000. Eleştirel Okuma, İstanbul: Bilgi Yayınevi.